

УДК 373.31-053.5

Проблеми адаптації першокласників до школи як складова безперервної освіти

Олена Соколова,

практичний психолог,

Харківська спеціалізована школа № 166 «Вертикаль»

Навчання впродовж життя

Проблема адаптації першокласників до шкільного навчання завжди була актуальною. В наш час, коли остаточно впроваджене навчання у школі дітей з шестирічного віку, вона набула нової значущості. Більшість дітей адаптуються до школи достатньо швидко, але є першокласники, у яких цей процес триває кілька місяців, а у деяких повноцінної адаптації до школи на першому році навчання так і не відбувається.

Відомий психолог і педагог Ш. Амонашвілі вивчав проблему навчання дітей з шести років і дійшов висновку, що шестирічний вік найбільш сприятливий до початку навчання у школі. Д. Ельконін розкривав проблему готовності дитини до навчання у школі [6]. В роботах Е. Кравцової вивчалась роль спілкування у розвитку дитини та її готовності до школи. Але проблеми адаптації першокласників до школи потребують додаткової уваги науковців, педагогів та батьків.

Мета статті — показати основні особистісні перешкоди на шляху адаптації першокласників до шкільного навчання та можливі шляхи усунення цих перешкод.

Першим етапом безперервної освіти в житті людини є заняття в дитячому садку, де дитина займається важливою діяльністю — підготовкою до навчання в школі. Дитина усвідомлює перші поняття про колективні заняття, отримує перші навички поведінки в соціумі. Без цих якостей стає неможливим не тільки

її успішне навчання, але й формування її характеру. Актуальними для освітян стають питання: чому ці якості недостатньо сформовані у дітей, чому знижується мотивація навчання, дитина не реалізує свій природний потенціал? Формуванню цих якостей заважає недостатня психолого-педагогічна компетентність батьківських знань та умінь.

Добре адаптуються у школі діти, у яких сформовано високий рівень функціональної готовності до шкільного навчання: зрілість певних структур мозку відповідно до шкільного навчання, а також психологічної готовності, яка складається з декількох компонентів: розвиток відповідного рівня доцільності, вміння слухати, розуміти та точно виконувати вказівки дорослого (вольова готовність); бажання ходити до школи (мотиваційна готовність); розвиток необхідних навичок спілкування (комунікативна готовність); розвинені дошкільні форми мислення — наочно-образне, наочно-схематичне, творча уява (інтелектуальна готовність). Вважається, якщо у дитини навіть один компонент психологічної готовності до шкільного навчання розвинений високо, при умові високої функціональної готовності, то адаптація дитини у школі триває задовільно [3, с. 69–70].

Але практика доводить, що інколи, коли навіть один компонент розвинений слабо, це не тільки дуже серйозно пере-

шкоджає адаптації дитини, а і впливає на подальший психічний розвиток дитини. Повноцінна адаптація дитини залежить від сукупного розвитку фізіологічних та психологічних якостей дитини. Однією з особливостей сучасних дошкільнят, які ідуть до загальноосвітньої школи, є достатній та високий рівень інтелектуальної та мотиваційної готовності дитини до шкільного навчання і низький прояв орієнтації на соціальні вимоги, слабо розвинена комунікативна готовність дитини. Ускладнює цей процес початок навчання у шість років, коли головною особливістю розвитку шестирічної дитини є незавершеність функціонального розвитку кори головного мозку [6, с. 108–112].

В роботі будуть розглянуті деякі основні проблеми, які ускладнюють проходження дитиною адаптаційного періоду у першому класі. Визначення цих проблем необхідне для профілактичного їх попередження.

Найбільш суттєвою перешкодою для адаптації дитини у школі можна назвати недостатньо розвинену комунікацію дитини. Діти шестирічного віку здатні усвідомлювати своє становище серед інших людей, вони розуміють ази спілкування, знають і виконують основні правила етичної поведінки, здатні під час гри встановлювати і виконувати нескладні правила. Тому, якщо в дошкільника добре сформовані всі ці якості, адаптація дитини в новому шкільному колективі пройде без ускладнень. І, навпаки, якщо дитина не розрізняє межі дозволеного, не здатна поступатися — все це ускладнює процес її адаптації. Вважається, що не вміють спілкуватися діти, які не відвідували дитячий садок. Практика показує, що це не відповідає дійсності. Значні труднощі в адаптації можуть виникати і у дітей, які відвідували дитячий садок. Часто батьки самі не вміють знайти з дитиною спільної мови, дитина зникає до суперечок та конфліктів, вважає їх нормою у спілкуванні. Підвищення загальної психолого-педагогічної культури батьків — шлях до вирішення цього питання. Коли дорослі у

спілкуванні з дітьми застосовують техніки активного та пасивного слухання, «Я-повідомлення», виявляють уміння уникаати конфліктів у розмовах, діти мимоволі вчаться такому спілкуванню [2].

Проблемно проходить у школі адаптація гіперактивних дітей. «Гіпер...» — від грец. «перевищення норми». Слово «активний» означає «діяльний». Зовнішніми проявами гіперактивності є одночасно три компоненти: дефіцит активної уваги (нездатність зосередитись), імпульсивність (схильність діяти за першим спонуканням під впливом зовнішніх емоцій) та рухове розгальмування (нервові процеси збудження перебільшують нервові процеси гальмування). Як правило, в основі синдрому гіперактивності лежить мінімальна мозкова дисфункція, наявність якої визначає лікар. Гіперактивність не виникає в результаті неправильного виховання, а має генетичне та медичне підґрунтя. Поведінкові розлади — це вторинні прояви гіперактивності. Неадекватна ж поведінка, що виникла в дитинстві, здатна зафіксуватися і звично відтворюватися. Раннє виявлення та терапія гіперактивності, до того моменту як дитині виповниться 3–5 років, дає можливість попередження поведінкових розладів. Важливо переконати батьків, що дитині необхідна допомога фахівців: лікаря, вихователя, психолога. Працюючи в тісному контакті з батьками, вони можуть навчити дитину ефективним способам спілкування. Всі стратегії виховання повинні додержуватись правил роботи з гіперактивними дітьми: працювати з дитиною на початку дня, а не ввечері; поділяти роботу на більш короткі, але більш часті періоди; посадити дитину під час занять поруч з дорослим; використовувати тактильний контакт; домовлятися з дитиною заздалегідь; давати короткі і конкретні інструкції; використовувати гнучку систему заохочень і покарань; надавати дитині можливість вибору; зберігати спокій [5, с. 52–53].

Ускладнює адаптацію до школи підвищена агресивність дитини. Агресія — деструктивна поведінка, що суперечить

нормам і правилам існування людей у суспільстві. Прояву агресії у дітей можуть сприяти деякі захворювання, але основну роль відіграє виховання в родині, причому з перших днів життя дитини. На становлення агресивної поведінки великий вплив має стиль батьківського виховання, характер покарань. Найчастіше батьками можуть бути використані два полярних методи впливу: поблажливність або суворість. Ці методи тільки розвивають агресивність дитини. Тільки батьки, що вміють знаходити розумний компроміс, можуть навчити своїх дітей справлятися з агресією [5, с. 60–61]. Коли дитині потрібно адаптуватись до школи, агресивна та асоціальна поведінка цьому перешкоджає, порушуються адекватні контакти з дітьми, поступово вона попадає в групу ізольованих дітей. Батькам дитини важливо ще в дошкільному віці усвідомити цю проблему, отримати консультацію у спеціаліста, щоб розпізнати причини прояву агресії, знати, як виховувати дитину. Загальні рекомендації з психокорекції агресивності: у спілкуванні з такими дітьми треба виявляти чималу стриманість, терпіння. Агресивні діти повинні переконатися, що їх люблять, а окремі вчинки цих дітей псують враження про них. Спрямувати активність дитини в конструктивне русло допоможе вивчення її зацікавлень. Особливо важливо спрямувати зусилля вихователів щодо єдиної виховної тактики [4, с. 82–83].

 крім того можна виділити проблему, яку яб назвала «міф про індиго». Зараз з науково-популярної літератури батьки багато знають про особливих дітей — «індиго», які наділені надлюдськими інтелектуальними можливостями. Але зазвичай батьки вважають дитину «індиго», якщо у неї високий інтелект, гарна пам'ять і добре розвинене мислення. Батьки намагаються застосувати для таких дітей «вільний» стиль виховання, коли дітям все дозволяється, щоб було більше простору для їх розвитку. В результаті дитина не розуміє соціальних норм і правил. Батьки, які вважають свою

дитину «індиго», зустрічаються нечасто, але, коли у такої дитини підвищена імпульсивність, виникає проблема адаптації у класі. Діти не розуміють, чому такий хлопчик або дівчинка поведуть себе не так як інші. Ускладнюється проблема тому, що частіше такі діти не відвідують дитячого садка. Батьки вважають, що розвиваючі програми дитячого садка занадто слабкі для їх дитини і віддають перевагу заняттям в малих групах. В той же час до школи дитина іде з недостатньо розвиненими комунікативними навичками.

Наступна проблема логопедичного характеру. Найпоширеніша серед усіх, це суцього індивідуальна проблема кожної дитини, яка задає тон успішності дитини з самого початку навчання у школі. Батьки більшості дітей, що ідуть до першого класу і не вимовляють звуки, вважають, що цей дефект повинен з віком пройти самостійно. Невимовляння звуків у дошкільників називається дислалією, однією з причин якої є фонематичний недорозвиток мовлення. Дислалія у дошкільників призводить до дислексії (дитина погано засвоює навички читання) та дисграфії (специфічні вади письма) у дітей другого класу. Згідно спостережень Н. Бастун, за радянської доби у молодших класах було 5 % дислексиків, а в європейських спільнотах він сягає до 30 %. Але нині можна твердити, що цей відсоток став вищим. Наприклад, дослідження логопеда в нашій школі доводять, що 27,3 % першокласників мають серйозні порушення мовленнєвої сфери. Тож бачимо, що в цьому плані ми наздоганяємо Європу. Труднощі у засвоєнні основ грамоти посідають перше місце серед причин невстигання у першокласників. Нейропсихологічне обстеження серед заданої групи дітей виявило, що практично всі діти мають «стерті» мовні недоліки, які вже не виявляються в усному мовленні побутово-ужиткового кола, але дають себе знати у шкільному навчанні [1, с. 5–6]. Тільки після першого класу батьки замислюються над тим, чому дитина пише з помилками, а частіше, діють методом

вимог до дитини. Вони не усвідомлюють, що проблема носить медичний характер.

В кожному класі є діти, у яких існують проблеми з адаптацією. Об'єднує ці проблеми те, що виникають вони частіше до того, як дитина пішла до школи. Безумовно, причиною цього є недостатня психологічна грамотність батьків. Але, якщо батьки знатимуть про них за 1–2 роки до того, як дитина піде до школи, можливо їх взагалі не буде. Велику надію у вирішенні цих питань можна покласти на педагогів дитячих садків, адже це перші педагоги, з якими стикаються батьки. До цього можна сподіватись тільки на самоосвіту батьків або поради дитячого педіатра.

Література

1. *Бастун, Н.* Дислексія як соціокультурний феномен / Н. Бастун // Психолог. — 2001. — Жовтень-листопад. — С. 5-6.
2. *Гиппенрейтер, Ю.Б.* Общатся с ребенком. Как? / Ю. Гиппенрейтер. — М. : ЧеРо, Сфера, 2003. — 180 с.
3. *Дубровина, И.В.* Рабочая книга школьного психолога / И.В. Дубровина, М.К. Акимова, Е.М. Борисова и др. — М. : Просвещение, 1991. — 303 с.
4. *Заняття психолога з малятами* / Упоряд. Т.Гончаренко. — К. : Вид. дім «Шкіл. світ»: Вид. Л.Галіцена, 2005. — 128с.
5. *Максименко, С.* Адаптація дитини до школи : Психологічний інструментарій / С. Максименко, К. Максименко, О. Главник — К. : Мікрос-СВС, 2003. — 111с.
6. *Настільна книга шкільного психолога* / О.Є. Марінушкіна. — Х. : Ранок, 2010. — 288 с.

10.10.2011